

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.125.5

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.6/16>

Потоцький М.М.

Донецький державний університет внутрішніх справ

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті розглянуто історичні етапи становлення затримання особи у кримінальному провадженні. На підставі аналізу наукової літератури та нормативних джерел виділено такі етапи становлення кримінального процесуального затримання: давній (до 1864 р.), дореволюційний (1864–1917 рр.), радянський (1917–1991 рр.), перехідний (1991–2012 рр.), сучасний (2012–2021 рр.), майбутній (2021 р. –...). У ході викладу основного матеріалу наголошується, що законодавством давнього періоду затримання являло собою доставлення до уповноваженої особи й було частиною такого заходу, як тримання під вартою. Зазначається, що в дореволюційний період кримінальне процесуальне затримання сформувалося як самостійний захід примусу. Положення Статуту кримінального судочинства 1864 р., які регулюють здійснення затримання особи вважаються визначальними у встановленні підстав сучасного кримінального процесуального затримання. Підкреслюється, що на ранньому етапі радянського періоду затримання особи мало характер примусової дії превентивного характеру. У 1950-х рр. почалося вдосконалення інституту затримання у бік забезпечення прав і свобод людини. Наголошується, що перехідний етап і становлення затримання особи характеризується дією застарілих положень КПК України 1960 р. поряд з функціонуванням норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прогресивної практики Європейського суду з прав людини як джерела права. Така нормативна колізія негативно впливає на забезпечення прав і свобод затриманих осіб. На сучасному етапі розвитку поряд з загальними підставами затримання, що застосовуються з урахуванням вимог «безпосередності» та «щойності», вводяться у законодавство виключення, які надають право службовим особам застосовувати затримання в обхід загальних правил в окремих випадках. Цінним виглядають законодавчі визначення моменту затримання, процесуального порядку «громадського» затримання, закріплення можливості здійснити затримання уповноваженими службовими особами, впровадження у порядок фіксування (реєстрації) затримання окремих аспектів позаанкетної фіксації. На майбутньому етапі розвитку інститут кримінального процесуального затримання потребує вдосконалення у частині розширення складу суб'єктів, до яких може застосовуватись затримання, впровадження автоматичного та негайного судового контролю тощо.

Ключові слова: затримання; історія; етап; європейські стандарти; судовий контроль.

Постановка проблеми. Затримання особи є дієвим заходом примусу на першочерговому етапі розслідування. Завдяки затриманню стає можливим припинення кримінальних правопорушень, їх попередження, отримується важлива інформація, яка є цінною для подальшого розслідування.

Затримання як процесуальний захід (процесуальна дія) був та залишається актуальним у всі часи існування людства. Науковцям, які цікавляться затриманням особи у кримінальному про-

цесі, перш за все варто звернути увагу на витоки цього кримінального процесуального інституту. Майже на всіх історичних етапах розвитку кримінального процесуального законодавства змінювалося бачення щодо мети, сутності та його призначення, змінювалась процесуальна форма. Досвід застосування кримінального процесуального затримання в історичному аспекті може стати у нагоді в дослідженні та побудові сучасних норм, адже те законодавство, яке ми маємо зараз, є не

що інше, як вдосконалення попередніх здобутків нормотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню етапів становлення та розвитку кримінального процесуального затримання приділяли увагу такі вітчизняні вчені: Д.В. Лазарева, Т.О. Лоскутов, Ю.В. Лук'яненко, В.М. Тертишник, Г.М. Устінова-Бойченко, О.В. Шульга, О.О. Юхно та інші науковці. За наявності достатньої кількості наукових праць у цьому напрямі недостатньо уваги науковців було приділено дослідженню етапу ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, його значення для розвитку кримінального процесуального затримання. Окрім історичних етапів становлення, окремим етапом розвитку кримінального процесуального затримання можна виділити положення сучасної доктрини кримінального процесу, які ще не втілені у форму закону.

Постановка завдання. Мета статті – дослідження історичних етапів становлення кримінального процесуального затримання. Завдання дослідження: на підставі аналізу нормативно-правових актів минулого та сучасності, доктрини кримінального процесу виокремити та охарактеризувати історичні етапи становлення кримінального процесуального затримання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі аналізу наукової літератури та нормативних джерел виділяємо такі етапи становлення кримінального процесуального затримання:

1. Давній (до 1864 р.) Першою правовою пам'яткою, у якій згадується затримання особи є Збірник законів царя Хаммурапі. У збірнику передбачалась винагорода за затримання біглого раба чи рабині й доставлення їх до володаря; була відсутня відповідальність за вбивство грабіжника у випадку його застання «на гарячому» та інше [1]. Вказаний Збірник не виокремлював затримання як самостійну дію, однак воно виступало, так би мовити, додатковою обставиною, що враховувалася під час призначенні покарання.

Перші згадки щодо тимчасового обмеження права на свободу у вітчизняній історії є договори Русі з Візантією 911 та 914 рр. Договір від 2 вересня 911 р. передбачав затримання крадія на місці вчинення правопорушення потерпілим. У випадку, якщо крадій чинив опір, володар речі міг його вбити. У випадку, коли порушник вже був зв'язаний, спричиняти йому біль та вбивати заборонялося [2, с. 14]. Фактично, затримання сприймалось виключно як фізичне захоплення особи задля забезпечення компенсації збитків.

Наступним джерелом права, на якому варто зосередити увагу, є Руська Правда, що була чинною на території сьогоднішньої України. Фактично, у давньоруському праві було закріплено два види затримання: затримання підозрюваного у вчиненні злочину, татьби, крадіжки; затримання розшукуваної особи [3, с. 13]. У положеннях Руської Правди затримання правопорушників виглядало як фізичне захоплення та доставлення до княжого двору задля забезпечення реалізації покарання.

У період з XV–XVI століття розслідування кримінальних правопорушень стає однією з провідних функцій держави [4, с. 9]. У законодавчих актах того періоду (Судебники 1497 та 1550 рр.) знайшли правове регулювання адміністративні, цивільні та кримінальні правовідносини. У своєму дисертаційному дослідженні А.В. Павлов зазначає, що правова регламентація затримання того часу передбачала доставлення кривдника до місця розслідування та вирішення питання про застосування довготривалого заходу примусу у вигляді «віддачі за пристава» [5, с. 11]. Незважаючи на недосконалість змісту нормативно-правових актів тієї доби, в них отримали розвиток та закріплення такі елементи кримінального процесуального затримання, як фізичне захоплення та доставлення особи, допит затриманого, регламентація порядку утримання під вартою, порядок та умови звільнення затриманого. Таким чином був сформульований базис правового інституту та передумови для подальшого розвитку [6, с. 16].

У своєму дослідженні І.О. Ретюнських зазначила, що Соборне уложення 1649 р. фактично виокремлювало такі види кримінального процесуального затримання: затримання особи на місці вчинення злочину, тобто фізичне захоплення особи «на гарячому»; затримання підозрюваної особи у ході розслідування кримінальної справи за наявності для того підстав; затримання підозрюваних по судових справах до представлення ними поручителів; затримання підозрюваних осіб по державних чи політичних злочинах. За останньою категорією справ заявника також затримували задля забезпечення його подальшої участі у розслідуванні [7, с. 16].

Підсумовуючи вказане вище, варто зазначити, що законодавством давнього періоду чіткої регламентації кримінального процесуального затримання передбачено не було. Фактично, затримання представляло собою доставлення до уповноваженої особи й стало частиною такого заходу, як затримання під вартою.

2. Дореволюційний (1864–1917 рр.) Нормативне врегулювання затримання як кримінального процесуального інституту на території України відбулося під час її перебування у складі Російської імперії у ході судової реформи у 1864 р. [8, с. 32]. Відповідно до Статуту кримінального судочинства 1864 р. обранням запобіжних заходів займалися вже судові органи, а не органи кримінального переслідування. Автори Статуту кримінального судочинства, наділивши правом обрання запобіжного заходу лише судові органи, були вимушені надати право поліції у виключних випадках здійснювати затримання [5, с. 12].

Відповідно до ст. 257 Статуту, поліція як орган дізнання мала право на затримання правопорушників у перелічених нижче випадках: підозрюваного застали під час вчинення злочинного діяння або відразу після його вчинення; потерпілі особи чи очевидці вказують прямо на підозрюваного; на підозрюваному чи у його житлі виявлені явні сліди правопорушення; речі, які є доказами у справі, належать підозрюваному чи були знайдені при ньому; підозрюваний вчинив замах на втечу чи був схоплений під час чи після втечі; підозрюваний не має постійного місця проживання чи перебування [9].

Отже, в даний період утворився самостійний захід примусу, який застосовувався поліцією у чітко визначених ситуаціях – затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину [10, с. 113]. Положення Статуту кримінального судочинства 1864 р., які регулюють здійснення затримання особи, вважаємо визначальними у встановленні підстав сучасного кримінального процесуального затримання.

3. Радянський (1917–1991 рр.) Кримінально-процесуальний кодекс УСРР 1922 р. став першим кодифікованим актом, в якому були закріплені усі стадії кримінального процесу. Затримання допускалось з тих же підстав, що вказані у Статуті кримінального судочинства 1864 р. [11, с. 234]. Аналізуючи нормативно-правові акти того періоду, Є.В. Дояр вказав, що затримання особи визначалось як захід попереднього й превентивного характеру. Закон надавав право на затримання органам дізнання, слідчий же та суддя мали право одразу схвалювати рішення про арешт, а тому повноваженнями на здійснення затримання не наділялись [12, с. 30].

Відповідно до ст. 127 Конституції СРСР 1936 р. громадянам СРСР забезпечувалась недоторканність особистості. Затримання дозволялося виключно за постановою суду чи з санкції про-

кура [13]. Однак такі норми залишились лише «на папері» й не виконувались. Лише з середини 1950-х рр. почала прослідковуватись тенденція до посилення законності та було розпочато реформування кримінального процесуального законодавства [14, с. 126].

З прийняттям КПК УРСР у 1960 р. затримання сформулювалось як окремий захід процесуального примусу, що фактично виконував роль попередження випадків недостатньо обґрунтованих арештів [11, с. 234]. Мета затримання була визначена у Положенні про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину 1976 р. [15]. Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про правонаступництво України», це Положення як акт, ухвалений Верховною Радою УРСР, діяло на території України, доки не суперечило законам, що ухвалені після проголошення незалежності України [16].

Правове регулювання затримання особи у радянський період виглядає неоднозначним. Спочатку затримання особи мало характер примусової дії превентивного характеру. У 1950-х рр. почалося вдосконалення інституту затримання у бік забезпечення прав і свобод людини. І наостанок, затримання сприймалось як частина довготривалого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

4. Перехідний (1991–2012 рр.) З набуттям Україною незалежності розпочинається новий етап державотворення, вдосконалюються норми, знаходять правове регулювання нові інститути. Д.В. Лазарева підкреслила, що в новій редакції ст. 104 КПК України 1960 р., передбаченій Законом України від 30 червня 1993 р., зникло формулювання про те, що затримання підозрюваної особи є невідкладною слідчою дією [8, с. 38]. Така подія є визначальною, оскільки сутність того чи іншого заходу примусу впливає на весь процес подальшого правозастосування.

Кримінальне процесуальне затримання набуло подальшого розвитку з прийняттям Конституції України у 1996 р. Відповідно до ст. 29 згаданого акта, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Затримання та тримання під вартою допускаються лише за вмотивованими рішенням суду і тільки на законних підставах та у встановленому порядку. Затримання застосовується уповноваженими службовими особами задля запобігання злочинним проявам та їх припинення. Обґрунтованість такого тимчасового запобіжного заходу має бути перевірена судом протягом сімдесяти двох годин

[17]. О.В. Шульга зазначає, що до 2001 р., тобто до узгодження кримінального процесуального законодавства з конституційними положеннями, загалом зберігався попередній порядок затримання та тримання під вартою осіб, підозрюваних у вчиненні злочину [11, с. 235].

Важливим етапом вдосконалення правового регулювання кримінального процесуального затримання є ратифікація 17 липня 1997 р. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі ЄКПЛ) [18]. Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства нашої країни [17]. 23 лютого 2006 р. було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ)», який регулює відносини щодо обов'язку виконання державою рішення ЄСПЛ у справах проти України та необхідності усунення причин порушення Україною положень ЄКПЛ і протоколів до неї. Відповідно до ст. 17 вищезгаданого закону, положення ЄКПЛ та практика ЄСПЛ використовуються судами як джерело права [19].

Правове регулювання кримінального процесуального затримання того періоду характеризується дією «застарілих» норм КПК України 1960 р. поруч з положеннями ЄКПЛ та, як наслідок, появи рішень ЄСПЛ як стандартів регулювання затримання. Рішеннями ЄСПЛ, що суттєво вплинули на здійснення кримінального процесуального затримання, є такі: Гарькавий проти України (2010 р.) [20], Доронін проти України (2009 р.) [21], Захаркін проти України (2010 р.) [22], Нечипорук та Йонкало проти України (2011 р.) [23], Савін проти України (2012 р.) [24] та інші. Застарілі норми КПК 1960 р. не відповідали європейським стандартам захисту прав людини. Так, у своєму дисертаційному дослідженні Т.О. Лоскутов, як приклад невідповідності предмету регулювання європейських стандартів та предмету регулювання КПК України щодо права на свободу і особисту недоторканність, вказує положення ч. 2 ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України (ця норма дісталась у спадок від КПК України 1960 р. – курсив М.П.). Автор зазначає, що обмеження прав особи шляхом застосування процесуального примусу не може перевищувати майбутнє можливе обмеження прав цієї особи внаслідок застосування покарання. Процедура застосування заходів примусу має врегульовуватися залежно від ступеня тяжкості злочину, у якому підозрю-

ється особа [25, с. 93–94]. Вимога пропорційності у розумінні ст. 5 ЄКПЛ передбачає, що обмеження особистої свободи допускається виключно за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі [25, с. 95]. Однак, автор не виключає можливості, що більш м'які заходи примусу можуть бути неефективними. Науковець вказує, що суб'єктом застосування примусу у кримінальному процесі має бути суд, оскільки в іншому разі застосування примусу може бути необґрунтованим та несправедливим. Суд має перевірити пропорційність обмеження прав і свобод унаслідок примусу з можливим ступенем обмеження прав внаслідок притягнення особи до кримінальної відповідальності [25, с. 96]. Такі правові позиції заслуговують уваги та підтримки.

ЄСПЛ у багатьох справах наголошував на дотриманні принципу юридичної визначеності коли йдеться про позбавлення свободи. Важливо, щоб у національному законодавстві умови позбавлення свободи були чітко сформульовані та передбачувані. Метою п. 1 ст. 5 ЄКПЛ є недопущення свавільного позбавлення свободи [26]. Невизначеність у КПК 1960 р. моменту затримання й встановлення граничного строку досудового затримання в сімдесят дві години не відповідає повною мірою принципу юридичної визначеності, чіткості й передбачуваності. Така недосконалість законодавства мала наслідком велику кількість незареєстрованих затримань та збільшення строків фактичного затримання осіб до звернення до суду.

5. Сучасний (2012–2021 рр.). Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. (далі КПК України) запровадив нові підходи у регулюванні затримання особи. Важливим для дотримання прав затриманої особи стало встановлення граничного строку доставлення до суду в шістьдесят годин для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу [27]. Як вже зазначалось, КПК України 1960 р. встановлював лише загальний строк затримання, в тому числі й доставлення до судді в сімдесят дві години після затримання [28]. Встановлення строку в шістьдесят годин оцінюємо позитивно, оскільки більш конкретні строки проведення дій дисциплінують сторону обвинувачення. Натепер у слідчого судді є, як мінімум, дванадцять годин щоб уникнути у справу та прийняти виважене рішення. За «старого» порядку цей час у судді не завжди був у розпорядженні.

Важко переоцінити важливість правового визначення у ст. 209 КПК України моменту кримінального процесуального затримання [27]. Адже

в момент затримання затриманій особі має бути повідомлено підстави та суть підозри, її процесуальні права, з моменту затримання починають відлік процесуальні строки повідомлення про підозру, доставлення до суду задля обрання запобіжного заходу, вручення рішення суду щодо тримання під вартою тощо. КПК України 1960 р. чітко не визначав момент затримання, у зв'язку з чим, останнє на практиці було поділено на фактичне (фізичне захоплення) та процесуальне (складання протоколу).

Цінним нововведенням для дотримання прав і свобод особи є застосування параметрів «безпосередності та щойності» при формулюванні підстав для затримання, як загального правила. Однак з огляду на слабкість ордерного порядку затримання такі «звужені» часовими рамками підстави створюють невинуваті перешкоди для сторони обвинувачення. Останніми роками прослідковується тенденція, до встановлень винятків з такого правила (п. 3, 4 ч. 1 ст. 208 КПК України) але такі винятки стосуються лише окремих правопорушень. Т.О. Лоскутов пропонує вирішити це питання виключивши слова «безпосередньо» та «щойно» зі змісту ст. 208 КПК України та компенсувати виконання правила «безпосередності» та «щойності» невідкладним судовим контролем за затриманням. На думку автора, негайне доставлення затриманої особи до суду є більш ефективним, ніж попереднє одержання рішення слідчого судді [29, с. 100]. Такі правові положення дозволять стороні обвинувачення здійснювати розслідування ефективніше та ще більш наблизять процесуальний порядок затримання особи до європейських стандартів забезпечення прав і свобод людини.

Відповідно до чинного КПК України, суб'єктами затримання з боку правоохоронних органів є уповноважені службові особи. Тобто це службові особи, право на затримання, яким надано спеціальним законом. На відміну від КПК України 1960 р., затримання можуть провадити не виключно органи дізнання та слідчі.

Не менш важливим є закріплення можливості кримінального процесуального затримання громадянами, відповідно до ст. 207 КПК України, тобто не уповноваженими службовими особами [27]. Фактично, громадяни затримували правопорушників і до вступу в дію КПК України 2012 р., однак процедура такого затримання не була регламентована.

Перспективним та актуальним є передбачення у КПК України окремих аспектів позаанкетної фіксації кримінального процесуального затри-

мання (ч. 5 ст. 208 КПК України). Відповідно до цієї норми, у разі, коли на момент затримання анкетні дані особи невідомі, у протоколі зазначається докладний опис такої особи та долучається її фотознімок [27]. Адаже під час правозастосування може мати місце ситуація, коли анкетні відомості затриманої особи з тих чи інших причин залишаються невідомими. У такому разі, у уповноваженої службової особи відсутня можливість складання протоколу, що є грубим порушенням вимог ЄКПЛ та національного законодавства. Останнє спонукало працівників правоохоронних органів використовувати різні методи встановлення особи затриманого, які не завжди відповідали вимогам національного законодавства. Введення та подальше вдосконалення позаанкетної фіксації у процедуру кримінального процесуального затримання є необхідним та своєчасним, оскільки відсутність особистих даних затриманого не повинно бути перепорою дотримання законної процедури затримання.

Чинний КПК України передбачає також специфічні види кримінального процесуального затримання, кожен з яких має свої особливості, наприклад: затримання за підозрою у вчиненні кримінального проступку, затримання на специфічній території, затримання окремої категорії осіб, превентивне затримання тощо. З огляду на дотримання принципу правової визначеності такі нововведення оцінюємо позитивно. Оскільки кримінальний процесуальний закон повинен передбачати максимум життєвих ситуацій, які так чи інакше впливають на застосування заходів примусу. Варто прагнути того, щоб жодний аспект здійснення кримінального процесуального затримання не залишався поза правовим полем.

Названий підрозділ не вичерпує усіх здобутків та недоліків правового регулювання затримання у чинному КПК України. Вважаємо, що нормотворець обрав правильний шлях до встановлення процедури затримання особи у відповідності до європейських стандартів, однак окремі аспекти процедури затримання потребують законодавчого та правозастосовного узгодження.

6. Майбутній (2021 р.–...). Незважаючи на прогресивний характер КПК України 2012 р., регламентація інституту кримінального процесуального затримання потребує вдосконалення. У своєму дисертаційному дослідженні Ю.В. Лук'яненко слушно підкреслює, що жодна з історичних пам'яток права не закріплювала законодавче визначення поняття «затримання особи», що й призвело до широкого його тлума-

чення [30, с. 7]. Вважаємо, що таке визначення має бути закріплено законодавчо задля однозначного його розуміння під час правозастосування. Дослідження поняття затримання особи у кримінальному провадженні було предметом наших попередніх наукових праць [31, с. 155–171].

Також перспективним кроком у вдосконаленні затримання може бути розширення складу суб'єктів, до яких може застосовуватись кримінальне процесуальне затримання (наприклад затримання «потенційних» свідків). Оскільки під час правозастосування може виникнути раптова необхідність у забезпеченні належної поведінки очевидців події, які з різних причин можуть уникати своєї участі у кримінальному провадженні.

Вважаємо, що положення КПК України у частині регламентації затримання не повною мірою відповідають вимогам ЄКПЛ, оскільки у процедурі затримання відсутній негайний й автоматичний судовий контроль. Натепер судовий контроль за затриманням може відбутися аж через сімдесят дві години після фактичного затримання, що не відповідає вимогам негайності. Автоматичний судовий контроль передбачає контроль за кожним випадком затримання. Зараз у випадку звільнення затриманого до повідомлення про підозру судовий контроль взагалі не відбувається. Все вищевказане не сприяє забезпеченню прав і свобод затриманої особи і посилює ризики свавілля. Т.О. Лоскутов у своєму дослідженні пропонує внести зміни до ст. 210 КПК України, у якій замість «найближчого підрозділу органу досудового розслідування» передбачити «слідчого суддю найближчого суду» [29, с. 100]. Такі зміни дозволять впровадити негайний та автоматичний судовий контроль за кожним випадком затримання.

У майбутніх дослідженнях варто зосередити увагу на удосконаленні підстав затримання, оптимізації реєстрації (фіксування) затримання, унормування механізму реалізації затримання у випадку зміни форми досудового розслідування, врегулювання процедури звільнення особи у випадку досягнення мети затримання тощо.

Висновки. Становлення кримінального процесуального затримання відбувалося з ураху-

ванням потреб конкретного періоду. На підставі аналізу законодавства та доктрини кримінального процесу було виокремлено шість історичних етапів становлення затримання особи у кримінальному процесі, а саме: давній (до 1864 р.), дореволюційний (1864–1917 рр.), радянський (1917–1991 рр.), перехідний (1991–2012 рр.), сучасний (2012–2021 рр.), майбутній (2021 р. –...).

Перехідний період становлення затримання особи (1991–2012 рр.) характеризується дією застарілих положень КПК України 1960 року поряд з функціонуванням норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прогресивної практики Європейського суду з прав людини як джерела права. Така нормативна колізія негативно впливає на забезпечення прав і свобод особи, яка затримується за підозрою у вчиненні злочину.

На сучасному етапі розвитку (2012–2021 рр.), поряд із загальними підставами затримання, що застосовуються з урахуванням вимог «безпосередності» та «щойності», вводяться в законодавство винятки, які надають право службовим особам застосовувати затримання в обхід загальних правил в окремих випадках. Цінним виглядає законодавче визначення моменту затримання, процесуального порядку «громадського» затримання, закріплення можливості здійснити затримання уповноваженими службовими особами, впровадження у порядок фіксування (реєстрації) затримання окремих аспектів позаанкетної фіксації.

На майбутньому етапі інститут кримінального процесуального затримання потребує подальшого розвитку шляхом закріплення у законодавстві: поняття затримання, розширеного складу суб'єктів, до яких може застосовуватись кримінальне процесуальне затримання, порядку застосування автоматичного та негайного судового контролю тощо.

Перспективи подальших досліджень. Перспективними напрямками подальших розвідок може бути вдосконалення підстав застосування затримання у житлі чи іншому володінні особи, подальше вдосконалення положень щодо позаанкетної фіксації затримання.

Список літератури:

1. Законы вавилонского царя Хаммурапи. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/hammurap.htm> (дата звернення: 17.11.2021).
2. Волков К.Д. Забезпечення права особи на свободу та особисту недоторканність під час застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 245 с.
3. Попков Н.В. Задержание подозреваемого и обвиняемого как вид государственного принуждения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нижний Новгород, 2007. 25 с.

4. Лук'яненко Ю.В., Юхно О.О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: монографія. Харків : Панов, 2016.
5. Павлов А.В. Задержание обвиняемого, находящегося в розыске : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Омск, 2009. 27 с.
6. Березина Е.С. Задержание подозреваемого как институт уголовного судопроизводства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2009. 31 с.
7. Ретюнских И.А. Процессуальные проблемы задержания лица по подозрению в совершении преступления : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 2001. 172 с.
8. Лазарева Д.В. Затримання уповноваженою службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2017. 239 с.
9. Устав уголовного судопроизводства 1864 г. *Список актов конституционного значения 1600–1918 гг.* URL: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> (дата звернення: 15.11.2021).
10. Устінова-Бойченко Г., Черниш Т., Чабаненко Ю. Правові та процесуальні аспекти становлення та розвитку інституту затримання особи у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2019. Вип. 3. 110–116 с. URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/951/918> (дата звернення: 16.11.2021).
11. Шульга О.В. Становлення та розвиток інституту затримання у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2014. Вип. 7. С. 232–236.
12. Дояр Є.В. Затримання особи у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 238 с.
13. Текст Конституции (основного закона) Союза Советских Социалистических Республик (с последующими изменениями и дополнениями. 1936 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1936.htm#6> (дата звернення: 13.11.2021).
14. Лук'яненко Ю.В. Генезис інституту затримання особи у кримінальному процесі України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 3(3). С. 124–127.
15. Про затвердження Положення про порядок короткочасного затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину : Указ Органів влади СРСР від 13 липня 1976 р. № 4203-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v4203400-76#Text> (дата звернення: 12.11.2021).
16. Про правонаступництво України: Закон України від 12 вересня 1991 р. № 1543-ХІІ / *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12#Text> (дата звернення: 14.11.2021).
17. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.11.2021).
18. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 10.11.2021).
19. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 14.11.2021).
20. Рішення ЄСПЛ у справі «Гарькавий проти України» від 18 лютого 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text (дата звернення: 15.11.2021).
21. Рішення ЄСПЛ у справі «Доронін проти України» від 19 лютого 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_663#Text (дата звернення: 15.11.2021).
22. Рішення ЄСПЛ у справі «Захаркін проти України» від 24 червня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_817#Text (дата звернення: 15.11.2021).
23. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук та Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 15.11.2021).
24. Рішення ЄСПЛ у справі «Савін проти України» від 16.02.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_931#Text (дата звернення: 15.11.2021).
25. Лоскутов Т.О. Предмет правового регулювання у кримінальному процесі : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 445 с.
26. Рішення ЄСПЛ у справі «Белоусов проти України» від 7 листопада 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text (дата звернення: 17.11.2021).
27. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.11.2021).
28. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 (втратив чинність). *Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 08.11.2021).
29. Лоскутов Т.О. Проблеми затримання особи за підозрою у скоєнні злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 57. Т. 2. С. 97–101.

30. Лук'яненко Ю.В. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 21 с.

31. Правове забезпечення публічної безпеки громад: досвід України та країн Європейського Союзу : колективна монографія / За заг. ред. А.Г. Бобкової, А.М. Захарченка. Рига, Латвія : "Baltija Publishing", 2021. 174 с.

Pototskyi M.M. HISTORICAL STAGES OF PERSONAL DETENTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article deals with historical stages of detention of a person in criminal proceedings. On the basis of the analysis of scientific literature and normative sources the following stages of formation of criminal procedural detention are allocated: ancient (till 1864), pre-revolutionary (1864–1917), Soviet (1917–1991), transitional (1991–2012), modern (2012–2021), future (2021–...). In the process of presenting the main material, it is emphasized that the legislation of the old period of detention was a delivery to an authorized person and was a part of such a measure as detention. It is noted that in the pre-revolutionary period, criminal procedural detention was formed as an independent measure of coercion. The provisions of the Statute of Criminal Procedure of 1864, which regulate the detention of a person are considered decisive in establishing the grounds for modern criminal procedural detention. It is emphasized that in the early stages of the Soviet period the detention of a person had the character of a coercive action of a preventive nature. Beginning in the 1950s, the institution of detention began a movement towards the improvement of ensuring human rights and freedoms. It is focused that the transitional stage of detention is characterized by the outdated provisions of the CPC of Ukraine of 1960, along with the functioning of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the progressive practice of the European Court of Human Rights as a source of law. Such a regulatory conflict negatively affects the rights and freedoms of detainees. At the present stage of development, in addition to the general grounds for detention, which are applied taking into account the requirements of "immediacy" and "validity", exceptions that give officials the right to apply detention in circumvention of general rules in some cases are introduced into the legislation. Legislative determination of the moment of detention, procedural order of "public" detention, fixing of possibility to carry out detention by authorized officials, introduction in the order of fixing (registration) of detention of certain aspects of extracurricular fixing look valuable. At the next stage of development, the institution of criminal procedural detention needs to be improved in terms of expanding the number of entities to which detention can be applied, introduction of automatic and immediate judicial control, etc.

Key words: *detention; history; stage; European standards; judicial control.*